

Розумей Т.М., к.е.н., доцент, Глібов Р.В., к.е.н., доцент
*Житомирський національний агроекологічний університет,
м. Житомир*

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА

Постановка проблеми. Для забезпечення продовольчої безпеки країни особливо важливе значення належить м'ясопродуктовому підкомплексу, який об'єднує сільськогосподарських товаровиробників, м'ясопереробні підприємства і торгівельні організації у процесі вирощування худоби та птиці, їх переробки і реалізації готової продукції. Негативні процеси, що спостерігаються при функціонуванні м'ясопродуктового підкомплексу, супроводжуються зменшенням обсягів виробництва, скороченням поголів'я тварин і зниженням їх продуктивності.

Перспективи та подальший розвиток м'ясного підкомплексу країни залежать від вирішення проблем, пов'язаних зі збільшенням виробництва м'яса великої рогатої худоби, підвищення його економічної ефективності в умовах окремих регіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку та функціонування м'ясного скотарства, ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби, вдосконаленню технологій і селекційної роботи в галузі, організації кормовиробництва присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених. Серед них наукові розробки: Амбросова В.Я., Білозерського О.Л.,

Бурката В.П., Березівського П.С., Долинського В.П., Зубця М.В., Коржинського М.П., Месель-Веселяка В.Я., Микитюка В.М., Павловської Л.Д., Прістера Б.С., Рижкова В.Г., Савченка Ю.І., Саблука П.Т., Шкурина Г.Т., Щепієнка П.В. та ін. Проте в роботах зазначених та інших авторів не в повній мірі вирішуються проблеми розвитку галузі м'ясного скотарства з урахуванням регіональних особливостей Житомирської області.

Метою дослідження є аналіз сучасних проблем розвитку галузі м'ясного скотарства в Житомирській області та визначення перспектив подальшого її ефективного розвитку з урахуванням еколого-економічних особливостей регіону.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі завдання:

- провести аналіз виробництва м'яса великої рогатої худоби в Житомирській області у динаміці;
- проаналізувати виробництво м'яса великої рогатої худоби в досліджуваному регіоні за категоріями господарств;
- провести аналіз сучасного стану розвитку галузі м'ясного скотарства в регіоні;
- визначити перспективи ефективного розвитку м'ясного скотарства в Житомирській області з урахуванням екологічних аспектів.

Об'єктом дослідження є процеси виробництва м'яса великої рогатої худоби та розвиток галузі м'ясного скотарства в умовах регіону.

Методологія та методика дослідження. Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії з питань виробництва, ринкових відносин, діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених. Для вирішення завдань застосувались різні методи дослідження: абстрактно-логічний, монографічний, статистико-економічний, розрахунково-конструктивний, балансовий, графічний та ін.

Результати досліджень. М'ясо великої рогатої худоби є одним з цінних продуктів харчування, оскільки є джерелом отримання повноцінного білку. Саме білковий комплекс визначає харчові переваги яловичини порівняно з м'ясом інших тварин. Так, м'ясо великої рогатої худоби містить 18-20 % білків, які відносяться до повноцінних. Повноцінність білків визначається наявністю незамінних амінокислот, які в їх структурі складають 85-88 %. Крім білків, у яловичині містяться необхідні для людини жири, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни, а також екстрактивні речовини.

Природно-кліматичні умови зони Полісся Житомирської області сприяють розвитку галузі м'ясного скотарства. Збільшення виробництва яловичини в регіоні відповідає, по-перше, вимогам повноцінного харчування населення; по-друге, раціональному використанню ресурсів; по-третє, найкращому використанню природно-економічних умов зони Полісся і є, що особливо важливо, продукцією, яка в найменшій мірі накопичує радіонукліди.

Саме в цій галузі створюються державні продовольчі та експортні ресурси, які можуть використовуватись як фактори економічного і політичного впливу на інші держави, можуть бути гарантом незалежності внутрішнього ринку від імпорту продукції тваринницького походження.

В Житомирській області, як свідчать статистичні дані (табл. 1), в 2011 р. порівняно з 1990 р. виробництво м'яса в цілому зменшилось на 109,9 тис. т, або в 3,2 рази, в т.ч. яловичини і телятини відповідно на 74,3 тис. т, або в 5,2 рази. В структурі виробництва м'яса всіх видів виробництво яловичини і телятини займали відповідно у 1990 р. – 58 %, у 2011 р. – 36 %. В останні роки найбільшими виробниками м'яса великої рогатої худоби в області є господарства населення, частка яких в загальному обсязі виробництва м'яса ВРХ з кожним роком збільшується, зокрема: у 2000 р. – 49 %, у 2005 р. відповідно – 53 %, у 2010 р. відповідно – 74 %, у 2011 р. відповідно – 73 % (табл. 2).

Таблиця 1

**Виробництво м'яса в Житомирській області за видами
(у забійній вазі; тис. т)**

	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2010	2011
Всього	158,8	87,3	63,6	45,1	47,7	48,9
у т.ч.:						
яловичина і телятина	91,8	50,3	33,4	18,9	18,5	17,5
свинина	46,9	26,7	21,2	20,9	21,9	24,6
баранина і козлятина	1,1	0,6	0,3	0,1	0,4	0,4
м'ясо птиці	16,4	8,4	7,3	3,9	4,5	4,2
м'ясо кролів	1,5	0,7	0,6	0,4	1,1	0,7
конина	1,1	0,6	0,8	0,9	1,3	1,5

Джерело : розраховано за даними [10]

Загальна ситуація у виробництві м'яса великої рогатої худоби в регіоні характеризується погіршенням натуральних показників ресурсовіддачі, що супроводжується падінням вартісних показників окупності витрат, призводить до значного подорожчання виробленої продукції. Серед причин, які гальмують процес становлення галузі м'ясного скотарства в слід віднести те, що реалізаційні ціни на товарний молодняк, одержаний від м'ясних і молочних порід однакові і тому витрати на його вирощування відшкодовуються лише на 57,6%.

У таких економічних умовах розведення м'ясної худоби стає для господарств не вигідним тому, що, по-перше, відсутні власні кошти для поліпшення існуючих та створення нових пасовищ, придбання кормозбиральної техніки, реконструкції старих приміщень, не забезпечується створення міцної кормової бази, запровадження ресурсозберігаючих інтенсивних технологій годівлі та утримання м'ясної худоби і на цій підставі підвищення її продуктивності. По-друге, внаслідок монополізації сфери

м'ясопереробної промисловості неможливо господарствам реалізувати м'ясну худобу за цінами, які б враховували високий вміст у яловичині білка, амінокислот та інших поживних речовин. Враховуючи те, що у м'ясному скотарстві повільний обіг капіталу, господарства регіону надають перевагу розвитку молочного скотарства та скоростиглим м'ясним галузям, зокрема свинарству, птахівництву.

Таблиця 2

**Виробництво м'яса всіх видів за категоріями господарств
в Житомирській області**

	1990р.	1995р.	2000р.	2005р.	2010р.	2011р.
Господарства усіх категорій						
М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	158,8	87,3	63,6	45,1	47,7	48,9
у т.ч.: яловичина і телятина	91,8	50,3	33,4	18,9	18,5	17,5
свинина	46,9	26,7	21,2	20,9	21,9	24,6
м'ясо птиці	16,4	8,4	7,3	3,9	4,5	4,2
Сільськогосподарські підприємства						
М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	105,7	45,1	21,8	11,4	8,3	8,7
у т.ч.: яловичина і телятина	86,0	37,5	17,3	8,9	4,8	4,8
свинина	16,7	6,2	3,5	1,5	3,1	3,6
м'ясо птиці	1,2	0,8	0,6	0,7	0,3	0,2
у тому числі фермерські господарства						
М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	-	0,0	1,4	0,7	1,1	1,4
у т.ч.: яловичина і телятина	-	0,0	1,0	0,7	0,4	0,5
свинина	-	0,0	0,4	0,0	0,7	0,9
м'ясо птиці	-	0,0	0,0	-	0,0	0,0
Господарства населення						
М'ясо всіх видів (у забійній вазі), тис. т	53,1	42,2	41,8	33,7	39,4	40,2
у т.ч.: яловичина і телятина	5,8	12,8	16,1	10,0	13,7	12,7
свинина	30,2	20,5	17,7	19,4	18,8	21,0
м'ясо птиці	15,2	7,6	6,7	3,2	4,2	4,0

До основних чинників, які впливають на розвиток м'ясного скотарства, належать: організаційні – територіальне розміщення виробництва і переробки сировини, нормативно-правове забезпечення, розвиток кормової бази, технологія ведення тваринництва, інфраструктура ринку, рівень кваліфікації працівників. Економічні – попит і пропозиція на яловичину й телятину, встановлення паритету цін, стабілізація і досягнення беззбиткового рівня виробництва м'яса, платоспроможний попит населення, конкурентне середовище, інвестиційне забезпечення, доступні за ціною матеріально-технічні засоби виробництва, кількість товаровиробників, спеціалізація і концентрація виробництва; рівень оплати праці [9, с. 81].

Зазначені проблеми спричиняють поступовий занепад галузі м'ясного скотарства. Тому необхідно вжити дійових заходів організаційно-економічного

і фінансового характеру для збереження і ефективного ведення галузі. До основних напрямів ефективного розвитку м'ясної галузі слід віднести:

1. Завезення чистопородного та помісного поголів'я в господарства і створення на цій основі стад м'ясної худоби. Це найбільш швидкий метод створення галузі, але він потребує значних коштів.

2. Організація поглинального, а в подальшому відтворного схрещування плідників м'ясних порід з маточним поголів'ям (корови і телиці), що виділено в господарствах для цієї мети. Організація підсосного вирощування телят до 6-місячного віку, після чого бугайців ставлять на відгодівлю, а добре розвинутих, типових м'ясних телиць залишають для відтворення. В товарних господарствах для підтримки явища гетерозису вводять в схему схрещування третю породу або певний генотип м'ясних тварин. Це досить тривалий, але найбільш реальний шлях створення масиву м'ясної худоби. При цьому молочне скотарство є основною базою для створення м'ясної галузі, яка формується за рахунок відгалуження від молочної.

3. Промислове схрещування здійснюється в господарствах, які розводять худобу молочних порід, де виділяється до 12-15 % маточного поголів'я, що не входить у селекційну групу. Біологічний "Закон гетерозису" при промисловому схрещуванні дає ефект лише у використанні його як системи, що доповнює цілеспрямовану селекційну роботу як в молочному, так і в м'ясному скотарстві. З цією метою створено племінну базу для розвитку спеціалізованого м'ясного скотарства.

В умовах обмеженості власних ресурсів сільгосптоваровиробників та коштів бюджету кошти на державну підтримку виробництва м'яса великої рогатої худоби слід використовувати переважно на допомогу племінним господарствам.

За останні роки у галузі м'ясного скотарства відбулися суттєві зміни. Так, в Україні виведені українська м'ясна, волинська м'ясна і поліська м'ясна породи; створюються симентальська і південна м'ясні породи. Ця галузь тваринництва у найближчій перспективі може бути конкурентоспроможною на міжнародному ринку [2]. Нині в Україні м'ясну худобу розводять понад 400 господарств, у яких налічується 117,8 тис. гол., у тому числі корів 54,3 тис. гол., що відповідно у 1,9 і 4,2 раза більше, ніж у 1991 р. Питома вага поголів'я м'ясної худоби Житомирської області до поголів'я зони Полісся становить 24,5 %, в цілому по Україні – 3,8 %.

Важливим шляхом щодо вирішення проблеми збільшення виробництва м'яса великої рогатої худоби в країні було прийняття Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, згідно до якої передбачається забезпечити приріст обсягів виробництва м'яса шляхом стимулювання розвитку галузі м'ясного скотарства [4]. Так, згідно Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року передбачається збільшення чисельності корів м'ясного напрямку з 44 тис. голів у 2008 р., у 2009 р. – 45, у 2010 р. – 46, до 2011-2015 рр. – 291 тис. голів худоби.

В існуючих умовах задоволення споживчого попиту і підвищення

обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби можливе завдяки системі економічних важелів – цінового паритету, життєздатної кредитної системи, підвищення купівельної спроможності населення та ін. Важливим є вдосконалення системи ціноутворення на м'ясну продукцію. Для економічної зацікавленості господарств у вирощуванні м'ясної худоби ціни необхідно формувати з урахуванням якості м'яса. Ціни на м'ясо спеціалізованих порід повинні бути на 25-30% вищими, ніж молочних. Важливим є вирішення питання ціноутворення на м'ясо ВРХ з урахуванням інтересів сільськогосподарських товаровиробників та переробників, тобто обґрунтування й узгодження нормативів витрат на вирощування худоби та її переробку для подальшого формування ціни.

Перспективним напрямом стабілізації та в подальшому нарощування м'яса великої рогатої худоби є розвиток інтеграції і формування ефективних інтегрованих господарських структур. Метою інтеграції при виробництві м'яса великої рогатої худоби є зміцнення економічних, технологічних, організаційних зв'язків між учасниками інтеграції, узгодження їх інтересів, підвищення ефективності виробництва м'яса та м'ясопродуктів. В м'ясному підкомплексі інтеграцію слід розвивати на галузевому (створення асоціацій по виробництву, переробці та реалізації м'яса; формування корпорацій), регіональному (розвиток міжгосподарських переробних підприємств) та господарському (інтеграція виробництва і переробки худоби в господарствах) рівнях.

Висновки та пропозиції. Збільшення виробництва м'яса великої рогатої худоби в Житомирській області можливе за рахунок ефективного ведення галузі м'ясного скотарства, що дозволить задовольнити потреби внутрішнього ринку та сформувати надійний експортний потенціал. Перспективи розвитку галузі м'ясного скотарства в досліджуваному регіоні містять: стабільне виробництво конкурентноспроможної, високоякісної продукції, підвищення її економічної ефективності, поліпшення якості кормової бази, селекційно-племінної справи; галузь повинна бути екологічнобезпечною та менш трудомісткою; розвиток інтеграції з рослинницькими галузями та підприємствами переробної промисловості і торгівлі; вдосконалення системи ціноутворення. Державна підтримка галузі м'ясного скотарства повинна відбуватись завдяки цільовим багаторічним пільговим дотаціям конкретно на кожну голову м'ясної худоби, як це успішно практикується в країнах ЄС.

Список використаної літератури:

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : моногр. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Білозерський О. Розведення та селекція м'ясної худоби в Україні / О. Білозерський, Ю. Вдовиченко, П. Шаран // Тваринництво України. – 2004. – № 4. – С. 2-4.
3. Васильєва Л.М. Особливості ціноутворення в аграрному секторі економіки розвинутих країн / Л.М. Васильєва // Держава і регіони. – 2007. – №2.

– С. 59-61.

4. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 р. // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3-57

5. Економічні напрями ефективного функціонування ринків продукції скотарства / [М. М. Ільчук, М. В. Калінчик, М. М. Рудий та ін.]. – К.: Нічлава, 2009. – 352 с.

6. Мазуренко О.В. Тенденції розвитку тваринництва в Україні / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2011. – № 8 – С. 16-21.

7. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / В.Я. Месель-Веселяк, О.В. Мазуренко. [Під наук. ред. акад. УААН П.Т. Саблука]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.

8. Окопний О.М. Відродження тваринництва в Україні та напрями його розвитку / О.М. Окопний // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 3-8.

9. Пуцентейло П.Р. Організаційно-економічний механізм забезпечення сталого розвитку галузі м'ясного скотарства / П.Р. Пуцентейло // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3 (117). – С. 80-85.

10. Статистичний щорічник Житомирської області за 2011 р. / Гол. упр. статистики у Житомир. обл. – Житомир, 2012.